

מדור לבקורת ובבדיוגרפיה

ש"י עגנון

מאת ש. ארנסט

(להופעת כל כתביו בהוצאת שוקן, ברלין)

אין לך עוד סופר שהלשון והקנגון הם כחות יצירתם ונשיכתה בש"י עגנון ביצירתו. וכשנשיר קתיו הערכה לזכותו של יוצר זה, אין אתה יכול שלא לבוא מיד בהגדרה מסוימת: ש"י עגנון יצר בכשרות העברית את פנת הקרש האפית לדור עבר באמנות ספורי כסדרה ראשונה, ביראים וש"י לייב, רבנים, מלמדים, קבצנים ומשולחים אמנם עסקו גם מגדלי וגם שלום עליכם, ברחכות התפיסה ובכשרון התאור העצום. מה שמציין אותה, את עגנון, הוא בעיקר אמתהמרה. הצמצום שבהכנה וההתנבשות המיוהרת היוצרת לעצמה סגנון מיוחד. עגנון הנהו כיספר בהסדר עליון. אין הוא בא רק לתאר, דומה כי בשעת קריאה אתה חש בדמויות כשהן חיות ומפרכסות ואין חציצה בין המספר והספור. הוא באילו ניטל מעולמיהנו, טס לעולם רחיק בזמן משלנו, ומביא משם נתחים חיים מפר כביה בדפים. אין לראות בסטיליוציה של עגנון מישים משחק של אמנות גרידא, כאן משולבים יחד חיים וסגנונם, טעם החיים כפי שעגנון טועם אותם, והוא אינו יכול שלא להוש בהם את העלילה הקדומה, הנשזרת במשורקסם בחיינו.

החיים, לפי ראות אנשיספוריו של עגנון הנם פריגורלי. באים כגורדין, מופיעים כשכר וענש, בקיזת עון אבות על בנים. ועל כן רבה ביצירותיו דרך העלמה, המיסטית שבה בורא עולם מתגלה ליציריו טול את "והיה העקוב למישור", את "הככת בלה", "נסחרות ונגלות", כמי כן את יתר כפוריו — ציוריו, הסטפלים בתכימות הייאדם הסטפלים עליהם את הדין, וראיה כי הוט אחד עובר בולב, הרי זהו הוטיהקסטים של נפשיההודי הת- כ"ב. הצדיק באורחותיו, הנסכה מענה מיד גורל י"ב בדממה את אשר הוטל עליו.

השתלשלות העלילה, הכאה מתוך הכרח של כאירעות, מצטייר בספוריו ברוב טעם על ידי ההרי צא המיוחדת הרקופה בכשרון יד מסלסלת, רכה, הכישחילה חרוזים, או העשוה מעשההטיב, מוזאיר קז טמדרנה ראשונה, אכן על אבן תושם. צבע לא יפגם בצבע, אלא ישליכו בטיבטעמו. והיצירת כולה נעשית משום כך, אבדהן מלטשת ומשבצת בהשן הכדונה של האמן המבורך.

נוטל אתה את המעשה על מנישה חיים החודר על פתחיינדיבים. אשתו מתגעגעת, כתבההמלצה שסבל עובר ליד אחרת. אשתו כותרת לשני, אצלו היתה נטולת בנים ואצל זה נולד בכור. הוא שב אהר הרפתקאות לעירו, ואשתו נאסרה עליו עול מית — צערו ויגונו של מנישה חיים בכל סבלו הכי שא בדומיה, מתואר בכל כך הרבה רך ואמת, כל כך הרבה ישרה וחורותנפש שכלה אמנות. מעטים הם בספרות היודעים לספר בנימה לירית המרעדת נפש ויחד עם זה שתהא להם מרת שקט והתאפקות כזי של עגנון. הפרקים נעשים בהירים ושקופים כאבני חן אלה שדרכם אתה רואה את הכל בעינים אהרות. .. חדותיצירה נסוכה על הכל אשר כתב. אזה קורא אפילו את ב"דמי ימיה" מגלת"גון צרר פ"ז זו אשר אין יפה חימנה לעדנות מרוממת ואיך יודע מנין לו למספר זה כל כך הרבה צלילות הרעת וסלסול"עדנה של נפש. בהירות עינים המא הדת בתוכה תמימות, ושקט, צחוק ומזמה כאחד. כנין לו לעגנון הטון הזה המיוחד במינו ?

כל זאת דומני יש לתלות בחוש העממי הטהור הריווהד לעגנון. היסוד העממי הנהו כסוד העבר ביצירתו. והוא מתגלה אצלו בצורה עצמית. לא ככל אלה אשר באו ונטלו עממיות מן ההפסד הוא עגנון ידע ידע לצרף את נפשו בכור זה ולהעלות הימנו את הצורות היותר העדינות ובאמת"מרה כיוודת אך לו — (ראה, "הכנסת בלה"). חרוזי השיעשועים שעגנון נוהג לתבל בהם את ספוריו בצורת בדיחה קלה שתכנה עמוק, גם הם מזכירים מיזם מה את היסוד העממי המסרתי שלנו. ואם כי אצל עגנון זהו יותר קשוט מאשר תוך, הנה גם אצלו הם מוסיפים למהותה של יצירתו ונטילים מעט מכבר הראש הנסוד לפרקים על הרברים.

עגנון חזה את נפשו של היהודי כזהעבר הכיורתי, וגולל פרשיותיו, יגונו וששונה, מועדיו והגיו. כאן לא היה רק חזרה על חיים שהיו ואינם כבר. אצל עגנון הם מטבלים צביון של היודיש הח" ייב. פסול היתה שכלה הורת ואשר יש בה רוח ורב. ולא קרע שאינו ניתן להאחות.

בפרטי"הפרטים ובתאור העלילה יש כה ציור רב ובה הכתכלות חד, בהתאמתהצבעים יש מטוב

בעב. דקות שבדקות. קול הנפש היהודית נשמע כתוך היצירה בכל סולס"הריו הרפים והחזקים כאחד. לא רק לנו הבאים אחרי דור זה, אלא אף לאלה שעודם נעוצים בהוי זה שעגנון מתאר, יתו ויוסיף גרלות וחן שלא חזום עד כת. הוא יודע לפרט על דנימים היותר הבניות. לרור יבוא בודאי ישמש עינו חמר מקורות לחקירות התו חזה. מטבע בר ייתו הנהו עגנון מספר יהודי ספציפי. מגדלי היה הגדול שתאר את התמון היהודי בכל רחשיחיו, הוא העלה את הטפוס שבדור. עגנון שמע יותר לנרכי החיים הכמוסים של "היחיד, לאנשיהפנה השליום שרקמו את דקמת חיהם כמו במאפל, גם "הנצח" שלו הנהו טפוס יותר מאחרים ולא הגיע לכזה מרוםהשלמות; עגנון ראה יותר אל הצד היפשי הענוג והצנוע שביהודי ולא נתן לו הכח והעז לתאר את הנשא והחזק שבאפי היהודי. ב"א דה הסופר" שלו ידע להשקיע את כל מתקה וחנה של האהבה היהודית שלפני דורות. צנועה ופנימית היא אהבה זו, אך פניתם לה וכלה קרשה ברמזי הייתה המכנסים בתוך עצמם. כמו כן ב"חפת דידיב" מרחפת השכינה של הארום היהודי שאינו דוכה כלל לזה של הגויים. והמדהים אותנו בכל הערגה הטהורה שבו — כשרות! הנה זהו הקו הכיסמי את עגנון. תענוגי הנפש היהודית אף הם כשרים וצנועים. תמימות מיוחדת שורה על אפן יצירתו. הוא כבש את הצורה ע"י שלמות הניב, הבעה בהירה ומסוגרת כאחד. נפש העם מתאחדת עם היוצר ונעשית לאחד. ההומור של עגנון הבא לפרקים ביצירותיו גם הוא נושא עליו את האופי של שהוק מטוב לב — אהבה שכלה מסירות. הוא אינו נכאיב וסוטר כמגדלי. אין עקיצות וגם לא הזכחות של בעל"מוסר יהודי, אפילו בספור כהוי הנעי היהודי בן"דורו ב"נעורינו וקנינו" אין מן הכטירה הפוקרת. גם כאן יש יותר צחוק ממלא הלב. הוא לועג אמנם לשאיפותיהם ומלחמותיהם וכראה על צרות אפקם של בניהנעורים, אין כאן אלא הוראת דרך שהיא מזויפה בכללה ולשונו מתבדחת במקצה ומקילה את כבדהנופה ומראה רק על רצון טוב ואהבה של בן"נסיון לתינוק שסרה.

עגנון השלם, השלם בצורתו, מפייע בעיקר באגדותיו לידי פשטות מסוימת. כל אותו סלסול ישין שרבים כבר עמדו עליו, הולך וניטל בשעה ש"א נגש לרוח האגדה העממית, טוהר נושב מכל עבר, ואין הבדל אם אגדה שאובה מן המקורות היא זו או שאובה מן הלב. גם הבטוי העממי שלו נישא עליו חן יוצר גדול, מזינה נאה של השנים. ואין פלא כי סופר לועזי כפרירדיך ביק (אחד מחברי האקדמיה-המחלקת את פרסינובל ששם עינו כבר על עגנון), כשהוא קרא את הלק מתרגומיו של יצירות עגנון, עומד בעיקר על הנובילות והאגדות ואומר עליהן כי הן פרק בתולדות התרבות. הן רציפות רחשנפשי ואמנות נקיה. "מסתוריות פנימית יש כאן — הוא אומר — כאן הפואסיה של העוני וקדוש השם, כפישעלה בידי רמברנדט להקסים על פני ציורי"התנ"ך שלו". — "אמנות אכזיונלית" הוא קורא להרבה תאורים משל עגנון. כי בעגנון יש מן השלמות של הסגנון היהודי העי מכי הוא השכיל לרבר אלינו בלשון המליצה המיר הדת של ספורי מעשיות, אגרות"שלומים, פנקסאות, אך על כל אלה מרהף הצל המיוחד של נפש יוצר טסנת, מעבדת, מקשטת ויודעת גבולות. רוהו גדול בשבוי פנינייצירה. הוא יצר חדש על גבי ישן. והקצב של נפשו עלה על כל הקולות העמומים של העבר. הריתמוס העגנוני, זה המציין בעיקר ה"ך"רוח של אמנות"היחיד, נודף מכל אשר יצר באהרונה. אתה נוטל כל מה שכתב ודומה כי אמנם ריה אחת לדברים. אך בכל זאת ניכר כי מיום ליום ומיצירה ליצירה סנייהסגנון הולכים ומפנים דרך כתוכן — רב"משקל המתגבש ונוצר בצורה של פרוזה יוצאת מגדר הרגיל. אומרים כי עסק הוא כעת ברבר גדול של חרבה גליונותדפוס, כל קורא עברי באשר הוא מחכה מיוצר"אמן זה גם לכמות שביצירה כשם שלטש במעלה את האיכות ביצירתו כמי שהגיע לפסגת"היוצר. מעטים הם עוד אצלנו הכחות הנושאים בהבם שלמות וכשרון כעגנון. אין ספק כי תחת ידו תגיע הפרוזה העברית למדר" גה של אפיות, וכשם שביאליק העלה את הליריקה האינטימית העברית למרום פסגתה, הנה יתן עגנון את כל כחו להפרכת הפרוזה הספורית"האפית, זו ילה אנו כל כך צמיאים, ואשר עורנה עומרת כמעט על שקת ריקה. —

עגנון השלם, השלם בצורתו, מפייע בעיקר באגדותיו לידי פשטות מסוימת. כל אותו סלסול ישין שרבים כבר עמדו עליו, הולך וניטל בשעה ש"א נגש לרוח האגדה העממית, טוהר נושב מכל עבר, ואין הבדל אם אגדה שאובה מן המקורות היא זו או שאובה מן הלב. גם הבטוי העממי שלו נישא עליו חן יוצר גדול, מזינה נאה של השנים. ואין פלא כי סופר לועזי כפרירדיך ביק (אחד מחברי האקדמיה-המחלקת את פרסינובל ששם עינו כבר על עגנון), כשהוא קרא את הלק מתרגומיו של יצירות עגנון, עומד בעיקר על הנובילות והאגדות ואומר עליהן כי הן פרק בתולדות התרבות. הן רציפות רחשנפשי ואמנות נקיה. "מסתוריות פנימית יש כאן — הוא אומר — כאן הפואסיה של העוני וקדוש השם, כפישעלה בידי רמברנדט להקסים על פני ציורי"התנ"ך שלו". — "אמנות אכזיונלית" הוא קורא להרבה תאורים משל עגנון. כי בעגנון יש מן השלמות של הסגנון היהודי העי מכי הוא השכיל לרבר אלינו בלשון המליצה המיר הדת של ספורי מעשיות, אגרות"שלומים, פנקסאות, אך על כל אלה מרהף הצל המיוחד של נפש יוצר טסנת, מעבדת, מקשטת ויודעת גבולות. רוהו גדול בשבוי פנינייצירה. הוא יצר חדש על גבי ישן. והקצב של נפשו עלה על כל הקולות העמומים של העבר. הריתמוס העגנוני, זה המציין בעיקר ה"ך"רוח של אמנות"היחיד, נודף מכל אשר יצר באהרונה. אתה נוטל כל מה שכתב ודומה כי אמנם ריה אחת לדברים. אך בכל זאת ניכר כי מיום ליום ומיצירה ליצירה סנייהסגנון הולכים ומפנים דרך כתוכן — רב"משקל המתגבש ונוצר בצורה של פרוזה יוצאת מגדר הרגיל. אומרים כי עסק הוא כעת ברבר גדול של חרבה גליונותדפוס, כל קורא עברי באשר הוא מחכה מיוצר"אמן זה גם לכמות שביצירה כשם שלטש במעלה את האיכות ביצירתו כמי שהגיע לפסגת"היוצר. מעטים הם עוד אצלנו הכחות הנושאים בהבם שלמות וכשרון כעגנון. אין ספק כי תחת ידו תגיע הפרוזה העברית למדר" גה של אפיות, וכשם שביאליק העלה את הליריקה האינטימית העברית למרום פסגתה, הנה יתן עגנון את כל כחו להפרכת הפרוזה הספורית"האפית, זו ילה אנו כל כך צמיאים, ואשר עורנה עומרת כמעט על שקת ריקה. —